

Kriminalna politika v sodobni družbi

Kritična razmišljjanja o naši kriminalni politiki ob stališčih drugega zasedanja posvetovalne skupine Organizacije združenih narodov za preprečevanje kriminalitete in postopek z delinkventi v Ženevi od 6. do 16. avgusta 1968.

Dr. Ljubo Bavcon, redni profesor pravne fakultete univerze v Ljubljani

V krajšem prispevku, ki so ga objavili Naši razgledi (št. 20, 19. X. 1968) in mariborski »Večer« (18. X. 1968), sem poročal o drugem zasedanju posvetovalne skupine Organizacije združenih narodov za preprečevanje kriminalitete in postopek z delinkventi, ki je bilo v dneh od 6. do 16. avgusta 1968 v Ženevi. Ne želim ponavljati tega, kar sem že povedal, pač pa bi rad seznanil ožji in bolj strokoven krog bralcev Revije za kriministiko in kriminologijo, s problemi in dilemmami, pa tudi s stališči, ki jih je sprejela posvetovalna skupina, kot norme in standarde na mednarodni ravni. Ob tem so se mi vsilila tudi razmišljanja o nekaterih domačih problemih in o poteku za njihovo razreševanje.

I. Preprečevanje kriminalitete kot sestavni del nacionalnega razvoja¹

Izhodišče za razpravo o tej, prvi točki dnevnega reda zasedanja, je na kratko takole:

Kriminaliteta in njej podobni socialnopatološki pojavi so družbeni pojavi, ki niso le najtesnejše povezani z družbenimi gibanji in procesi, temveč so njihov neizbežni stranski produkt. Sodobna industrializacija, razvoj velikih mest, razvoj prometa, razvoj sredstev za množično obveščanje in še drugo, pritegujejo čedalje večje množice ljudi v družbeno življenje in delovanje. To pa zahteva od ljudi veliko prilagodljivosti, iznajdljivosti, odpornosti in sposobnosti, temu pa vsi ljudje niso kos. Neizbežno je, da določen odstotek ljudi ne zmore vsega, kar življenje dandas od njih zahteva oziroma se ne znajo uveljaviti in zadovoljevati svojih potreb v okviru veljavnih družbenih in pravnih norm.

Večino družbenih procesov sprožimo ljudje sami zavestno, z namenom pospeševati družbeni materialni in duhovni napredek. To pomeni, da postaja načrtovanje nacionalnega razvoja spoznana potreba sodobnega sveta. Žal pa po drugi strani še ni dovolj spoznano in priznano, da se ljudje zelo različno odziv-

vajo ukrepom in procesom v družbi. Spričo tega je zdaj zelo potrebno, da bi ob načrtovanju nacionalnega gospodarskega in vsakršnega drugega razvoja upoštevali ne le tiste posledice, ki so zaželene, temveč tudi tiste, ki bodo neizbežno spremjale družbena gibanja in ki so nezaželene. Odgovor na vprašanje ali je takšne nezaželene posledice v obliki deviantnih človeških odzivov sploh mogoče predvideti, je pritrdilen. S sodobnimi znanstvenimi metodami je mogoče vsaj v poglavitnem predvideti, kako bodo ljudje reagirali in kako se bodo vedli v razmerah, ki naj bi po načrtu nastale. Brž ko je tako, ni več opravičila za to, da le redko katera vlada hkrati z načrtom nacionalnega razvoja predvidi tudi negativne posledice in zato načrtuje tudi take ukrepe, službe in ustanove, s katerimi bi lahko preprečevali oziroma vsaj omejevali socialnopatološke pojave. Posvetovalna skupina OZN je na podlagi teh soglasno sprejetih spoznanj nasvetovala pristojnim organom OZN, naj na to opozorijo vlade držav članic, jim pomagajo pri tem in jih vzpodbujajo k vključevanju preprečevanja kriminalitete v nacionalno načrtovanje.

Ceprav se zdi pravkar opisano izhodišče logično do samoumevnosti, pa moramo opozoriti na to, da ni nastalo nenadoma, marveč je sad dovolj dolgega razvoja, v katerem se je tradicionalna represivna kriminalna politika spremenjala v novo kvaliteto. Komu, razen nekaterim kriminalistom, je še pred dvajsetimi leti prišlo na misel, da bi se bilo treba bojevati proti kriminalu še kako družače, ne le s kazenskim pravom in organi, ki ga izvršujejo. Dandas je na široko tudi zunaj ožjih strokovnih krogov sprejeto spoznanje, da se mora tradicionalna represivna kriminalna politika obogatiti in polagoma spremeniti v preventivno politiko družbenega varstva, politiko, v kateri bo represija omejena na skrajni, nujni obseg.

Preventivno politiko družbenega varstva opredeljujeta pojma družbeno varstvo in prevencija. Oba pojma sta našemu bralcu toliko znana, da se lahko omejimo na prav kratko definicijo. Politika družbenega varstva je tista politika, ki na področju kriminalitete in drugih socialnopatoloških pojmov skrbi za ravnotežje dveh poglavitnih načel in sicer:

¹ Gradivo za to točko dnevnega reda je bilo objavljeno v št. 24/1966 in v št. 25/1967 »Revue internationale de police criminelle«. Sekretariat OZN pa je poleg tega pripravil še poseben referat z naslovom »La prévention de la délinquance dans le contexte du développement national« ST/SOA/SD/CG. 2/WP. 1.

- a) varstva družbe pred družbi nevarnimi dejanji posameznika ali skupin ljudi in
- b) varstva posameznika ne le v smislu varstva njegovih človeških pravic, svoboščin in dostojanstva, temveč tudi v smislu njegove resocializacije oziroma usposobitve za aktivno sodelovanje v družbi.

Kakor hitro sprejmemo za izhodišče teh dvoje načel, postane očitno, da se mora v boju proti socialnopatološkim pojavom uveljavljati najpoprej preventivna dejavnost ekonomske, socialne, vzgojne, kulturne, zdravstvene in še drugačne narave. Gotovo je, da takšna politika ne more izključiti in ne izključuje potrebne mere represije; le-ta pa postaja bolj tudi oblika, v kateri se lahko uveljavijo kurativni zdravstveni, psihološki, vzgojni in drugi ukrepi za resocializacijo delinkventnih ali deviiranih ljudi.

Od tod neizbežno izvira spoznanje, da so tradicionalni organi kazenskega pravosodja sicer še vedno v prvi »črti boja proti kriminalu«, vendar pa ne več edini odgovorni in zato tudi ne morejo biti v tem boju bolj ali manj osamljeni.

Naposled izvira od tod tudi spoznanje, ki ga bo treba sprejeti in uveljaviti, to namreč, da je kriminalna (morebiti bi bilo bolje reči politika družbenega varstva) enakovredna vsakršni drugi, npr. ekonomski, prosvetni, socialni, zdravstveni in drugačni politiki. Spričo tega je bilo za posvetovalno skupino OZN zunaj slehernega dvoma to, da mora dobiti takšna politika tudi ustrezne organe, ki jo bodo vodili, organe, ki bodo seveda ustrezali po eni strani vsebini stvari in po drugi strani družbeno politični in ustavni ureditvi posamezne države. Taka izhodišča so pobudila plodno in zelo zanimivo razpravo tako na plenarnih sejah kot tudi v podkomisiji. Tu obravnavam tista vprašanja in spoznanja, ki bi utegnila biti koristna in zanimiva tudi za naše razmere.

1. Organi za izvajanje kriminalne politike

Tradisionalna kriminalna politika se je omejevala na izbor tistih človeških dejanj, ki jih je bilo potrebno uvrstiti med kazniva, glede na merila družbenih razmer, kraja in časa; na določitev kazni zanje; na politiko pregona in kaznovalno politiko in na penitenciarno politiko. Če naj se nova preventivna politika družbenega varstva uveljavlji v družbeni praksi, potem je treba predvideti v družbeno politični strukturi posameznih držav tiste organe, ki jo bodo oblikovali, in tiste, ki jo bodo izvajali. Oblikovanje kakršnekoli politike, v razmerah sodobnega sveta,

seveda ni več plod kakšne bolj ali manj srečne intuicije in navdiha, temveč je na proučevanju resničnosti in njenih razvojnih tendenc utemeljeno načrtovanje.

Vse to očitno velja tudi za naše družbene razmere. Struktura naših družbeno političnih organizmov, državne uprave in strokovnih služb ni ustrezala in ne ustreza niti za izvajanje tradicionalne kriminalne politike. To kar se uveljavlja na področju boja proti kriminaliteti in proti drugim socialnopatološkim pojavom je sicer res nekakšna politika, je pa daleč od tega, kar si zamišla sodobna politologija pod pojmom politika. Gre za rezultanto posamičnih malo usklajenih prizadevanj posameznih organov, kot so organi za notranje zadeve, sodišča, tožilstva, socialno varstvo itd. pa občasnih posegov skupščin in izvršnih svetov na to področje, posameznih pritiskov javnosti itd. Svojčas smo imeli vsaj odbore za notranje zadeve pri zveznem izvršnem svetu in republiških izvršnih svetih, kjer so se porajali tu in tam zmetki jasneje opredeljene kriminalne politike. Danes nimamo več niti tega. Prav kmalu in resno bo treba razmislišti, ali to da nimamo jasne in perspektivne politike in ne za njeni vodenje potrebnih organov, ne bo imelo zelo negativnih posledic. Naša družba in njeni ljudje niso v bistvenih človeških problemih in reagiranjih prav nič drugačni kot katera koli družba in kateri koli ljudje. Industrializacija, urbanizacija, motorizacija in vsi drugi procesi sodobnega razvoja že imajo in bodo imeli z napredkom prav takšne posledice, kakršne imajo v bolj razvitih državah že zdaj. Neodpustljivo bi bilo, če tega ne bi predvidevali in če ne bi ukrepali vsega, kar moremo, za preprečevanje oziroma omejevanje negativnih stranskih posledic v splošnem pozitivnega družbenega napredka.

2. Revizija inkriminacij in penalizacij

Referat na zasedanju in razprava sta postavila vprašanje, ali ne bi kazalo temeljito pregledati spiske tistih človeških ravnanj, ki jih posamezni zakonodajalci inkriminirajo kot prestopke, prekrške in kot kazniva dejanja. V deliktnem pravu (če uporabim ta izraz za kazensko pravo, pravo o prekrških in prestopkih) se namreč po splošnem spoznanju najde dosti inkriminacij, ki so samo še tradisionalnega pomena, ki se ne preganjajo več ali pa se preganjajo, pa tega ne zaslužijo. Razen tega je splošno spoznanje tudi to, da so zagrožene kazni pogosto docela nesorazmerne, da se uveljavljajo v sodni praksi in v javnem mnenju docela drugačna vrednotenja, kot so bila zakonodajalčeva, in

podobno. Udeleženci v razpravi so zlasti opozarjali na potrebo, da bi »dezinkriminirali« in »depenalizirali« dejanja s področja seksualnih deviacij (homoseksualnost, prešuštvvo), izdelavo in prodajo kontracepcijskih sredstev, prekinitev nosečnosti ob določenih pogojih in podobno.

Zdi se mi, da so ta vprašanja izrednega pomena tudi za naše razmere. Na zasedanjih jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo smo vsaj že dvakrat (v Sarajevu, Ohridu) poudarili potrebo po reviziji inkriminacij in penalizacij v našem kazenskem zakoniku. Enako pa velja prav gotovo tudi za vso malodane nepregledno množico predpisov o prekrških. Zelo koristno bi bilo, če bi naša praksa (organi za notranje zadeve, tožilstva in sodišča) in tudi teorija posvetili temu več pozornosti. Pravzaprav gre zopet za to, da ne bi intuicija in navdih ter tradicija določali, kaj bo v naši družbi kaznivo in kaj ne ter kako bo tisto dejanje ovrednoteno z zagroženo kaznijo, marveč da bi vse to temeljilo na preverjenih izkušnjah in znanstvenih raziskavah. Takšno kazensko pravo utegne biti resnejši in učinkovitejši instrument boja proti kriminaliteti, ker bo bolj izraz resničnosti, njenih spoznanih potreb in vrednotenj v naši družbi.

3. Preventivni načrti

Posvetovalna skupina je v sklepnu poročilu o tej točki dnevnega reda spet poudarila sicer že poprej večkrat poudarjeno potrebo po izdelavi bolj konkretnih načrtov in metod za preprečevanje posameznih pomembnejših kriminalnih ali socialnopatoloških pojavov. Po tej poti bi bilo mogoče preiti od sedaj preveč splošnega in abstraktnega govorjenja o prevenciji h konkretni akciji.

Preventivna akcija zahteva seveda načrt in vključitev v splošne razvojne načrte. Takšna pa zahteva zbiranje in izbor potrebnih informacij, pogosto tudi v obliki znanstvenih raziskovanj, določitev kratkoročnih in bolj oddaljenih ciljev, sredstev, metod, organov in organizmov, ki bodo sodelovali in seveda tudi upoštevanje izdatkov. Za vse to pa niso potrebne samo pomembne spremembe v dosedanjih metodah dela, ki jih lahko označimo za improvizacijo, marveč tudi določena znanja in zmožnosti, kakršne smo zanemarjali tako v sistemu izobraževanja, kot tudi na sploh, in potrebno je naposled, čeprav ne nazadnje, tudi postaviti strokovne službe, ki se bodo ukvarjale z načrtovanjem.

Ob tem naj opozorim na to, da za zdaj niti v miselnost vodilnih ljudi ni prodrlo spoznanje o potrebi po vsestranskem in perspek-

tivnem načrtovanju. Ob sistemizaciji delovnih mest pri organih javne varnosti, npr., so bile velike težave, preden je bilo odobreno delovno mesto za vodenje in organizacijo preventije, čeprav najbrž ni nikakršnega dvoma, da takšna služba ni le izredno potrebna, temveč bi dobro organizirana razmeroma kmalu tudi materialno opravičila svoj obstoj. Ta zgled je seveda le ponazoritev položaja pri nas v splošnem in ne samo pri organih za notranje zadeve. Res pa je, da imajo organi za notranje zadeve, glede na njihov položaj in vlogo v boju proti kriminaliteti, morebiti največ potrebe in tudi možnosti za to, da zanje spreminjači dosedanje bolj ali manj improvizirane in na pritiskih kazuistike utemeljene napore v bolj načrtno organizirano, bolj zavestno, k ciljem usmerjeno preventivno dejavnost. Ta pa nujno zahteva tudi aktivno vključitev drugih organov in strokovnih služb v enotnem načrtu.

Glede na vse, kar je bilo povedano, ni pričakovati, da bi novo načrtno delo zelo hitro v celoti prrodlo. Zato se mi zdi zelo primerna misel o izdelavi načrtov za preprečevanje posameznih, bolj pomembnih kaznivih dejanj, ali posameznih socialnopatoloških pojavov. Obenem bi bilo mogoče brez posebnih težav uskladiti tudi prizadevanja prakse in teorije, saj je npr. ljubljanski inštitut za kriminologijo že preučil ali pa preučuje predvsem tiste probleme, ki so zelo aktualni tudi za prakso. S skupnimi naporji bi bilo mogoče prelitij teoretična spoznanja v praktično politiko in iz nje izvirajoče krajše in daljše ročne načrtne ukrepe.

4. Kazenske sankcije brez odvzema prostosti

Ob razpravah o družbenovarstveni preventivni politiki na našem področju, je bilo načeto tudi vprašanje glede primernosti in učinkovitosti sedaj veljavnega sistema kazenskih sankcij. Ta sistem je namreč v vsem civiliziranem svetu dandanes v bistvenem enak, čeprav to seveda ne pomeni, da ni tudi zelo pomembnih razlik. Bistveno skupna vsem kazenskopravnim sistemom je kazen, kot poglavita kazenska sankcija, ob kateri so vse druge sankcije le dopolnilne. V tem okviru pa imajo najpomembnejše mesto kazni z odvzemom prostosti in zlasti kratkotrajne proststne kazni.

Posvetovalna skupina OZN seveda ni razpravljala o tem vprašanju v celoti in izčrpljeno. Seznanila pa se je z dejstvom in ga priznala, da se tako na Zahodu kot na Vzhodu pojavlja izrazita težnja po zamenjavi kazni sploh z drugimi ukrepi, v okviru kazni pa po

zamenjavi prostostnih, zlasti kratkotrajnih prostostnih kazni z drugimi oblikami kaznovanja. Posvetovalna skupina je ocenila to težnjo za izrazito pozitivno, za eno izmed znamenj, da preventivna in družbenovarstvena miselnost prodira na široko, tudi čez ožje strokovne kroge.

Težnja, o kateri govorimo, se ne izraža le v tem, da sodišča v praksi posegajo čedalje bolj po tistih modalitetah kazni, ki so že dolgo znane, kot so denarna kazen, pogojna obsodba, preizkušnja (probation), sodni opomin, prisilno delo brez odvzema prostosti in podobno. Izraža se tudi v tem, da zakonodajalci vnašajo v kazenske zakonike nove vrste in oblike kazenskih sankcij in tako omogočajo sodiščem še bolj nadomeščati kazen sploh in prostostno še posebej z drugačnimi ukrepi.

Vprašanje ni neznano niti pri nas. Uporaba pogojne obsodbe še narašča, čeprav je dosegla že zelo visoko raven. Povečuje se tudi, čeprav manj, uporaba sodnega opomina. Res pa je, da s tem še zdaleč niso izrabljene vse možnosti, kakršne daje veljavni kazenski zakonik. O tem tu ni potrebno še posebej govoriti, saj smo se dovolj razgovorili na ohridskem posvetovanju in vse povedano tudi objavili.

Nastane pa vendarle vprašanje, zakaj se nekatere sankcije kljub vsemu v praksi malo uporabljajo. Če odmislimo nebistvene razloge, kot so tradicionalna miselnost in podobno, bo treba iskati vzrok po vsej verjetnosti v tem, da marsikatere sankcije ni mogoče izvršiti, ker zanjo ni ustreznih možnosti.

Tako je npr. treba pripisati maloštevilnost izrečenih varnostnih ukrepov prav gotovo tudi temu, da ni nikakršne, niti minimalne organiziranosti in nadzora.

Prepoved javnega nastopanja, prepoved opravljanja določenega poklica in odvzem vozniškega dovoljenja so praviloma izčrpani s samim izrekom. Kršitve teh prepovedi se odkrijejo samo po naključju in tako obsojenec že vnaprej ve, da ga ne bo nihče kontroliral. Seveda so za maloštevilne izreke teh varnostnih ukrepov in vsakega posebej še drugi vzroki, ko pa govorimo o preprečevanju kriminalitete kot o družbeni nalogi, potem je treba povedati, da je brez pomena zapisati v kazenski zakonik kaj takšnega, česar drugi družbeni organi ne uresničijo.

V tem je še bolj očiten primer varnostnega ukrepa obveznega zdravljenja alkoholikov in narkomanov (čl. 61 a KZ). Devet let je minilo, kar je novela kazenskega zakonika prinesla ta načelno tako pomembni ukrep, možnosti za njegovo izvajanje pa so danes take, kakršne so bile pred devetimi leti.

Takšna brezbriznost je seveda docela nedopustna in neodgovorna.

Prav tako je z izvajanjem sistema vzgojnih ukrepov za mladoletnike. Sistem vzgojnih ukrepov, ki ga določa kazenski zakonik, ocenjujemo za zdaj kot najsdobnejšega in potencialno učinkovitega. Ta ocena temelji na izkušnjah drugih držav in na tem, kar ta sistem potencialno pomeni. Toda ugotoviti moram, da tega sistema sploh še nismo uresničili, da je v praktičnem izvajaju pomanjkljiv na vseh koncih in krajih. Zato je na podlagi naših izkušenj nedopustno reči, ali je sistem sam po sebi dober ali slab, saj ga imamo samo na papirju, ne pa zares. In vendar kar naprej poslušamo obtožbe, češ da imamo preveč blag in neučinkovit sistem vzgojnih ukrepov za mladoletnike. Po navadi trdijo to tisti, ki so najbolj odgovorni za ustanovitev potrebnih institucij in strokovnih služb, za zagotovitev njihovega dobrega delovanja z materialnimi sredstvi in z načrtnim izobraževanjem potrebnih kadrov.

Težko je trditi, ali bi uresničen sistem vzgojnih ukrepov kaj vplival na gibanje mladinske kriminalitete pri nas, nikakor pa v sedanjem položaju ni dopustno trditi kaj nasprotnega. To velja tudi za vse druge kazenske sankcije. Zato bi bilo potrebno predvsem omogočiti izvrševanje tega, kar kazenski zakonik že dovoljuje, oceniti uspešnost teh ukrepov in šele potem uvajati nove, s katerimi bi lahko sodišča v praksi še bolj nadomeščala tradicionalno kazen sploh in prostostno še posebej.

5. Znanstveno raziskovanje in znanstveni eksperimenti

Za uresničitev nove kriminalne politike je znanstveno raziskovanje po soglasni sodbi posvetovalne skupine neogiven pogoj. Obenem pa je skupina morala ugotoviti nekaj neprijetnih stvari. Najprej je ugotovila to, da znanstvena spoznanja o kriminaliteti in o njenem preprečevanju razmeroma zelo malo vplivajo na družbeno prakso sploh in celo na prakso organov kazenskega pravosodja. To dejstvo je posvetovalna skupina soglasno prisnila po eni strani kroničnemu pomanjkanju denarja za posege na tem družbenem področju, po drugi strani pa tradicionalistični miselnosti in rutinerstvu, ki je vsakor udobnejše kot pa uvajati novosti in spremnijati utirjene navade.

Skupina pa je morala obenem poudariti, da je mogoče graditi realno in smotrno kriminalno politiko edinole na spoznanjih o obstoječi resničnosti in njenih razvojnih tendencah. To dopušča znanstveno predvidevanje

prihodnjega razvoja in na tej podlagi je mogoče načrtovati. Vsak drugačen postopek je improvizacija, projekcija lepih želja in vizij, s tem pa neracionalen in hudo drag. To spoznanje bo moralo prodreti v zavest politikov zlasti nerazvitih in manj razvitetih držav na vseh družbenih področjih, ne le glede prečevanja kriminalitete.

Druga morebiti neprijetna ugotovitev je s prvo v navideznem nasprotju. Dejstvo je namreč, da je kljub odklonilnemu stališču družbene prakse glede uvedbe znanstvenih spoznanj v prakso, za raziskovanje na tem področju mogoče dobiti sredstva. Tako se kopijo raziskave in njihova spoznanja do nepreglednosti, praksa pa jih ne upošteva. Precej natančno je izrazil misel večine navzočih tisti delegat, ki je takole razmišljal: Uresničitev znanstvene hipoteze v praksi nati na materialne in subjektivne ovire. Zdi se, kakor da ni uresničljiva, ker pa so ljudje v praksi pod pritiskom naraščajočih pojavorov kriminala in vedo, da bi bilo kljub vsem oviram treba kaj storiti, ugotovijo, da problem še ni dovolj raziskan, priporočijo nadaljnja raziskovanja in celo odobrijo zanje denar.

Iz opisanih dejstev pa izhaja še nekaj. V zadnjih dvajsetih letih so se kriminološke znanstvene hipoteze in teorije silno nakopile in čutiti je potrebo po njihovi sintezi na višji znanstveni ravni. Toda za takšno sintezo manjka zelo pomembna zahteva, priložnost namreč, da bi znanstvene teorije in hipoteze preverili v družbeni praksi. Te možnosti so zelo utesnjene, če pa se kakšno stališče v praksi vendarle uveljavlji, se uveljavlji pomankljivo, le deloma itd., tako kot npr. pri nas mladoletniško kazensko pravo.

Posledica tega pa je, da se kompromitira morebiti dobra ali celo odlična zamisel.

Kakor že mnogi raziskovalci, tako je tudi posvetovalna skupina spoznala, da je zdaj potrebno na področju raziskovanja v večjem obsegu uvajati tudi znanstveni eksperiment. Obilico obstoječih hipotez in teorij je treba tako ali drugače preveriti ne le da bi mogli med njimi izbrati tiste, ki največ obetajo, marveč tudi zaradi tega, da znanstveno iskanje ne bi po nepotrebnem zahajalo na pota, kjer ni pričakovati uspehov.

Naposled je v zvezi z raziskovanjem tekla razprava tudi o tem, ali ne ostajajo fundamentalna etiološka raziskovanja preveč pri površju, in sicer tako tista, ki se usmerjajo v družbene razmere, kot tudi tista, ki jim je predmet posameznik in njegova osebnostna struktura.

Sociološko usmerjena raziskovanja nam ponujajo ali socialnoekonomske dejavnike kot

odločilne pri genezi kriminala ali pa so usmerjena bolj socialnopsihološko in opozarjajo na odnose med posamezniki, posamezniki in skupinami, med skupinami samimi in med njimi ter globalno družbo.

Biopsihološko in psihopatološko usmerjena raziskovanja poudarjajo dednost in prijene dispozicije, psihično strukturo v njenem dinamičnem vidiku ali psihopatološke komponente osebnosti in podobno.

Toda ugotoviti je treba, da vsaka izmed omenjenih hipotez in njihovih variant poudarja predvsem en vidik problema in ga povzdiguje na stopnjo odločajočega vzroka. Obenem se čedalje bolj kaže, da so lastnosti, ki jih pripisujemo deviiranim ljudem in dejavniki, ki naj bi vzročno vplivali nanje, lastni prav tako tudi tistim, ki jih ne štejemo za deviirane oziroma, ki jih štejemo za normalne. Ob tej kritični oceni, ki pa ni zanikala velikanskega pomena dosedanjih raziskovanj in spoznanj, je posvetovalna skupina poudarila potrebo po globjih, zato pa obsežnejših skupinskih in nujno tudi dražjih raziskovanjih, kakršna naj bi nas pripeljala bliže k resnici. Obenem je poudarila potrebo po vse večji uporabi znanstvenega eksperimenta, zlasti glede tistih vprašanj, ki so v zvezi s preprečevanjem kriminalitete, delovanjem kazenskega pravosodja in penitenciarnega sistema, kakor tudi z metodami za resocializacijo delinkventnih oziroma drugače deviiranih ljudi.

Do podobnih spoznanj smo prišli sodelavci inštituta za kriminologijo in katedre za kazensko pravo v Ljubljani že večkrat. Že pred leti smo sklenili, da bomo morali zbrati in ovrednotiti vsa spoznanja, do katerih smo se dokopali v štirinajstih letih dela in po tem, ko smo dokončali malone trideset raziskav. To naj nam bi omogočilo izdelati nekoliko bolj splošno in celovito teorijo, katera se nam v odlomkih ponuja kar sama in po kateri čutimo čedalje bolj perečo potrebo. To potrebo čutimo zaradi tega, ker moramo opredeliti generalno smer naših nadaljnjih iskanj in zlasti tudi poglobiti teoretično metodologijo in razviti praktične raziskovalne metode. Vsega tega pa ni mogoče storiti brez nekakšne inventure naših spoznanj in njihove pospolišitve.

Drugace povedano vsakdo potrebuje, potem ko je prehodil neko pot, kratek postanek in oddih, da bi se mogel razgledati, kje prav zaprav je, ali je sploh hodil po pravi poti in kam ter kako naj gre naprej. Žal pa za takšne potrebe v naših družbenih razmerah za zdaj ni nikakrnega razumevanja. Če naj inštitut za kriminologijo in njegovi sodelavci žive, morajo po končanju ene raziskave takoj začeti

delati na drugi, zakaj malodane vsakdo drugima pri nas več pravice premišljevati, brati literaturo, se oplajati ob mislih in idejah drugih ljudi doma in v tujini, kot pa znanstveni delavci. Sistem financiranja znanstvenega dela je tako postavljen, kakor da bi izhajal iz apriornega nezaupanja do znanstvenega delavca, iz postavke, da bo lenaril in da sploh ne bo ničesar delal, če ga ne bo družba k temu pripravila s tako imenovanim ekonomskim prisiljevanjem. V tem nismo raziskovalci na področju socialne patologije prav nikakršna izjema glede na raziskovalce drugih strok; morebiti smo v za spoznanje boljšem položaju, saj moramo ugotoviti, da nam sklad B. Kidriča dozdaj še ni odrekel financiranja kakšne raziskave, ki smo jo predložili. Toda za znanost sploh in tudi za tisto na našem področju bo slej ko prej pogubno, če se sistem financiranja ne bo spremenil tako, da bo dopuščal mimo sicer potrebnih empiričnih raziskav in tistih, ki naj bi koristile neposredni praksi, tudi poglobljeno, mirno delo, ki ne bo pod nenehnim pritiskom zaradi eksistenčnih vprašanj.

6. Napredna stališča posvetovalne skupine

Naj ob koncu tega poglavja seznamim bralce tudi z nekaterimi stališči konzultativne skupine, ki jih štejem za izrazito napredna. Ta stališča dobijo še prav poseben pomen, če upoštevamo, da so bila sprejeta na široki mednarodni konferenci, na kateri je bilo več kot polovico delegatov, ki so visoki državni funkcionarji, in le nekaj več kot tretjina znanstvenih delavcev.

V sklepnom poročilu o tej točki dnevnega reda najdemo npr. tole ugotovitev: »Vsaka sprememba socialnih procesov, ki izvira iz razvoja kake države, zlasti v zvezi s hitro industrializacijo in urbanizacijo, vsebuje tudi nevarnost, da bo kriminaliteta narasla kolичinsko in se pokazala v novih kakovostnih oblikah.

To nevarnost je mogoče omiliti, če bodo družbene spremembe načrtovane in če bodo v te načrte integrirane tudi službe pomoči in nadzorstva. Zadnja desetletja so v večjem številu primerov pokazala upad kriminalitete v državah, katerih politične, ekonomske in socialne strukture so se korenito spremenile.

Se več, ugotoviti je treba, da blagodejnih socialnih transformacij ni mogoče doseči drugače, kot z bojem zoper socialne privilegije nekaterih družbenih skupin, ki malodane neizbežno izvajajo delinkventne reakcije pri nekaterih pripadnikih drugih socialnih skupin.«

Ugotovitev ne potrebuje nikakršnega komentara.

Zanimivo bo tudi tole:

»Posvetovalna skupina ugotavlja nujno potrebo, da prebivalstvo sodeluje pri preventivnih programih. To sodelovanje si je mogoče zamisliti na treh ravneh, v skladu s tradicijami in aspiracijami prebivalcev in njihovih socialnih skupin v posameznih državah.

Najprej lahko sodelujejo individualni prostovoljni delavci, ki jih navdihuje dobrodelni duh.

Po drugi strani je mogoče pozvati k sodelovanju manjše lokalne skupnosti ljudi, kot npr. krajevne skupnosti, ki lahko prevzamejo skrb za nadzorstvo in pomoč posameznikom.

Naposled je pomembno sodelovanje strukturiranih skupin, ki jim ponekod celo zakon določa pristojnosti (npr. tovariška središča in analogne ustanove).

Prostovoljci, ki jih navdihuje družbena in človeška solidarnost, so veliko bolj učinkoviti od paternalističnega angažiranja, ki pogosto izvira iz osebnega moralnega perfekcionizma.« (Najbrž tudi tem stališčem ne gre zanikati prav presenetljive naprednosti.)

In še:

»Pogosto zanemarjen je tudi tisti vidik prevencije, ki zadeva soglasje med pravnimi normami in družbeno resničnostjo, glede na to, da se ta spreminja mnogo hitreje kot pravne norme.

Soglasje med pravnimi normami in družbeno resničnostjo zahteva dezinkriminacijo in depenalizacijo tistih človeških dejanj, ki jih javnost ne vrednoti več kot kazniva.

Sem sodijo npr. zlasti nekatere inkriminacije na področju kontracepcije, prekinitev nosečnosti in na področju seksualnih deviacij: te inkriminacije izražajo dandanes le še voljo manjšine, ki jo ta vsiljuje celotnemu prebivalstvu.«

Izbral sem samo nekaj citatov iz sklepnegata poročila posvetovalne skupine o tej točki dnevnega reda, da bi pokazal nekaj najbolj zanimivih stališč in duha, ki jih preveva.

II. Izobraževanje in vzgoja kadrov na področju družbenega varstva in njuna racionalnost²

Vsebina druge točke dnevnega reda je očitno v najtesnejši zvezi z novimi koncepcijami glede preprečevanja kriminalitete in so-

² Gradivo za drugo točko dnevnega reda je bilo prav tako objavljeno v 24. in 25. številki Revue internationale de police criminelle. Delegatom je bilo razen tega predloženo še posebno poročilo z naslovom »Aspects économiques de la formation en matière de défense sociale«, ST/SOA/SD/CG. 2/WP. 2.

cialnopatoloških pojavov sploh. Po eni strani gre za novo miselnost, za nov, drugačen odnos do teh pojavov in njihovih nosilcev. Delavci na tem področju se morajo vzgajati v novem, nerepresivnem duhu in morajo biti osvobojeni tradicionalnih predsodkov o delinkventih in drugih deviranah osebah, kot o ljudeh, ki da so izprijeni, pokvarjeni, in sicer po svoji svobodni volji. Te miselnosti gotovo ni preprosto spremeniti glede na to, da je družbeno reagiranje zoper socialnopatološke pojave utemeljeno in pogojeno večidel z instinkti in emocijami.

Po drugi strani gre za strokovno izobrazbo in znanje, zakaj dandanes se na tem področju čedalje bolj uveljavljajo stroke, kot so psihologija, sociologija in socialno delo, pedagogika in andragogika in podobne. Vse te stroke so se kot znanstvene in strokovne discipline oblikovale šele v zadnjih petdesetih letih, poprej pa so bile to na intuiciji in na prirojenih lastnostih utemeljene zmožnosti posameznikov. Nova preventivna in družbeno varstvena kriminalna politika zahteva vedno več sodelavcev strokovnjakov na teh področjih, sodelavcev, ki morajo biti podkovanii s solidnim strokovnim znanjem.

Vse to pa pokaže še dvoje vprašanj. Najprej ugotavljam, da tradicionalna pretežno pravnika izobrazba ne zadostuje več niti za uspešno delo policije, tožilstva, odvetništva, sodišč in penitenciarne službe. Vsi ti morajo danes veliko več vedeti o družbi in o človeku kot kompleksnem biopsihosocialnem bitju kot nekdaj. Poznati morajo ne le pravo, temveč kar dobršen del kriminoloških spoznanj, da bi mogli biti uspešni vsak pri svojem delu. Poleg tega morajo vedno bolj sodelovati s strokovnjaki drugih strok, to pa ni niti moogoče niti uspešno, če ne poznajo vsaj v poglavitnih obrisih tega, kar lahko te stroke nudijo. Seveda velja tudi narobe: sodelavci drugih strok potrebujejo poleg svoje temeljne izobrazbe tudi posebno kriminološko znanje in zelo pogosto tudi vsaj osnove kazenskega prava, da bi mogli razumeti meje, ki jih postavlja pravo, in v teh mejah plodno sodelovati.

Sedanji položaj glede teh vprašanj ni zadowljiv in vsi, ki so na zasedanju razpravliali tudi tisti iz visoko razvitih dežel, so poudarjali neorganiziranost vzgoje in izobraževanja kadrov, pomanjkanje sredstev in izobraževalnih institucij, nerazumevanje odločilnih politikov in ekonomistov in podobno. Pritoževali so se češ, da je na področju družbenega varstva zelo veliko nekvalificiranih ali neustrezno kvalificiranih delavcev in da po drugi strani ljudje s kvalifikacijami niso zaposleni na tem področju. To pa že opozarja na druž-

beni položaj ljudi, ki delajo na tem področju, na položaj kadrov, ki nimajo prvega ugleda, imajo sorazmerno nizke dohodke, delajo v zavodih, ki so ponavadi oddaljeni od večjih mest in podobno.

Posvetovalna skupina je zato v sklepnu poročilu o tej točki dnevnega reda posebej opozorila na ta vprašanja in izrekla mnenje, da bi morala biti organizirana in načrtna skrb za kadre deležna posebne pozornosti vlad članic Organizacije združenih narodov.

To poročilo – predložili ga bodo ekonomsko socialnemu svetu Organizacije združenih narodov, se v konceptiji bistveno razločuje od tistega, kar je bilo zasedanju predloženo kot osnova za razpravo. Avtorji izhodiščnega referata so namreč izhajali iz postavke, da je poglavitni problem na tem področju nesmotrnost v porabi sredstev. Zato so posvetili največ pozornosti vprašanjem smotrnegra vlaganja v tovrstno izobraževanje, ki naj bi kar najhitreje prineslo »dohodek«, vprašanjem evaluiranja tega »dohodka« in podobnemu.

V razpravi se je hitro pokazalo, da ti problemi niso poglavitni za ogromno večino držav, razen za ZDA. Delegati so morali ugotoviti, da so sredstva za izobraževanje na našem področju tako neznačna, da o njihovem smotrnem ali nesmotrnem porabljanju ni vredno izgubljati besed. Poleg tega so se delegati odločno uprli vnašanju vulgarno ekonomistične miselnosti na to področje, ker lahko še bolj zavre razvoj humanističnega izobraževanja. Morebiti je mogoče bolj ali manj natančno izračunati, kolikšen »dobiček« bo prinesla ustanovitev kake šole industriji in v kolikšnem času, oziroma ali tega dobička sploh ne bo. Na našem področju so takšni računi skrajno subjektivni, če ne celo nemogoči, saj gre za zelo dolgoročne investicije, za dolgotrajne spremembe v miselnosti ljudi in v družbenem odnosu do socialnopatoloških pojavov. Gre za učinke, ki se sicer včasih lahko preračunajo tudi v denar, katerih poglavitna vrednost pa gotovo ni denarna, mavec je humana.

Posvetovalna skupina seveda ni zanikala tega, da je treba izobraževalne institucije ustanavljati in organizirati smotorno, glede na potrebe, da ni smotorno izobraževati preveč enih in premalo drugih vrst strokovnjakov, to vse pa je razumljivo samo po sebi. Uprla se je, in to po pravici, poskusom, da bi zamenjali humana merila in vrednote z vulgarno materialističnimi.

Pričujoči kratki prikaz poglavitne problematike v zvezi z drugo točko dnevnega reda bo pokazal, kako identične probleme ima večina dežel tega sveta. Ugotoviti je namreč treba, da so vsa omenjena vprašanja prav

tako živa in odprta tudi pri nas, da se srečujemo z enakimi pojavi, enakimi težavami in enako vulgarno materialistično miselnostjo in ta žal preveč pogosto tudi zmaguje.

Poleg omenjenih splošnih in načelnih izhodišč je posvetovalna skupina obravnavala še mnoga druga, ki so s poglavitnimi v najtesnejši zvezi. Izmed njih naj tu omenim tista, ki so ali utegnejo biti zanimiva tudi za naše razmere in potrebe.

1. *Vzgoja v nerepresivnem duhu*

Delavci v tradicionalnih institucijah in službah na področju boja proti kriminaliteti so se prav do pred kratkim vzgajali v duhu, ki ga lahko označimo z izrazom represiven. Temeljna izobrazba za to področje je bila vedno kazenskopravna, kazensko pravo pa je seveda izrazito represiven instrument države v boju zoper kriminaliteto. Pri tem pa ne gre pozabiti tudi na drugo stran pravnikev izobrazbe. Mislim na vzgojo v duhu načela zakonitosti in varstva človeških pravic, svoboščin in njegovega dostenjanstva. V tem pogledu so pravniki zapisali nemalo svetlih strani v zgodovini človeštva, ko so branili posameznike in načelo humanosti pred zdaj nebrzdanimi maševalnimi instinkti množic in zdaj pred razčlovečenimi ideologijami in pragmatičnimi režimi. Tudi v sodobnem svetu ostaja pravnikom ta velika naloga in včasih se zdi, da je varovanje zakonitosti, človeških pravic, svoboščin in človekovega dostenjanstva danes še bolj pomembna naloga kot kdaj poprej in sicer spričo velikanske moči, ki jo lahko imajo vladajoči posamezniki ali klike. Zaradi tega je treba v tem duhu vzgajati delavce na področju družbenega varstva dandanes še bolj kot kdaj prej.

Obenem pa se zdi, da moramo napraviti tudi korak naprej. Represija kot tako rekoč edino znano sredstvo za boj proti socialno-patološkim pojavom se zdaj ponekod umika drugačnim sredstvom, ponekod pa se dopolnjuje z drugačnimi sredstvi oziroma postaja okvir, v katerem je mogoče izvajati tako imenovani tretman za resocializacijo.

Če je res tako, potem morata takšen razvoj stvari upoštevati tako izobrazevanje kot vzgoja, in to zlasti pravnikov, ki jih njihovo temeljno orodje – kazensko pravo – samo po sebi sili v okvir pretežno represivne miselnosti. To velja seveda prav tako tudi za vse tiste poklice v našem okviru, pri katerih je večje ali manjše znanje kazenskega prava temeljna izobrazba – se pravi za delavce v organih javne varnosti in v penitenciarni službi.

Ob teh spoznanjih je posvetovalna skupina priporočila, naj se prizadevanja na področju vzgoje in izobraževanja zavestno usmerijo: 1. v vzgojo v nerepresivnem in humanističnem duhu, in 2. v kar najbolj učinkovito strokovno izobrazbo.

Na obeh področjih je tudi v naših razmerah še dovolj dela, čeprav nikakor ne gre podcenjevati že dosedanjih uspehov in prizadevanj. To lahko trdimo mirne vesti, ker vemo, da zna naš miličnik nemalokrat ustrezneje reagirati in presoditi o ravnanju z mladoletnikom, ki je storil kaznivo dejanje, kot marsikateri prosvetni delavec. Tudi na pravnih fakultetih se seznavi študenti ne le s kazenskim pravom v najožjem pomenu besede, temveč že v okviru tega predmeta tudi s širšo problematiko socialne patologije in njenega preprečevanja, posebej pa še s kriminologijo, psihologijo, kriminalistiko, sodno medicino in sodno psihopatologijo. Vse to je nedvomno precej drugače kot pred desetletji, pa vendar moramo še napredovati, zlasti na nekaterih področjih. Sem sodi kompleks izobrazevanja in vzgoje za delo v organih javne varnosti, za delo v vzgojnih zavodih in v kazenskih poboljševalnih zavodih in za delo v socialni službi, posebno pa sodi sem tudi podiplomsko in dopolnilno izobrazevanje za vse delavce na področju družbenega varstva ne glede na stopnjo izobrazbe in diplome.

2. *Siroka, temeljita in teoretično podprtta izobrazba*

V zvezi s strokovno izobrazbo je posvetovalna skupina organizacije združenih narodov precej razpravljala o tem, ali je bolj ustrezena ozka strokovnost glede na posamezna delovna mesta ali pa temeljita, široka, tudi solidno teoretično podprtta izobrazba v širši stroki oziroma disciplini. Povedati moram, da ni bilo ravno malo tistih, ki so se ogrevali za prvo možnost. S stališča pragmatistične funkcionalnosti se namreč na prvi pogled res zdi, kot da potrebujemo kar največ takšnih delavcev, ki bodo po pridobljeni takšni ali drugačni diplomi zmožni bolj ali manj samostojno obvladovati vse tiste rutinske prijeme in delovne metode, ki se zdijo višjim v hierarhični strukturni najbolj pomembne.

Po dovolj dolgi razpravi, bila je prese netljivo strpna, – se je pokazalo, da tudi marsikdo med zagovorniki prve teze ne sprejema njenih posledic. Posledice so namreč pogubne zato, ker takšna izobrazba ohranja rutino in tradicijo, ker reproducira znanje, miselnost, metode dela na isti ravni. Takšna izobrazba ustvarja uradnike v slabem pomenu besede, ne pa delavce, ki imajo na vsakem

koraku opraviti z ljudmi in z družbo, z dvema dinamičnima prvinama torej, ki ne trpita ne konservativnosti ne tradicije ne rutine ne razčlovečenega papirnega poslovanja. Če kje, potem potrebujemo na tem tako izrazito humanističnem področju ljudi, ki znajo samostojno in kritično misliti, ki v delu z ljudmi in za ljudi angažirajo ne le svoje znanje, temveč tudi svojo osebnost, svojo ustvarjalno fantazijo in druge zmožnosti svoje osebnosti.

Ko je v razpravi postal jasen in nam vsem skupen cilj strokovnega izobraževanja, smo se brž sporazumeli o tem, da ga je mogoče doseči edinole s širokim, temeljitim in teoretično podprtym izobraževanjem. Ob tem pa posvetovalna skupina ni pozabila na to, da je treba mladim diplomantom zagotoviti mentorstvo izkušenih ljudi, da bi si mogli v pravniški dobi pridobiti temeljne delovne metode in tolikšno rutino, kakršna je za vsako uspešno delo tudi potrebna. Široka in temeljita teoretična izobrazba, ki pomeni tudi, da so se razvile miselne sposobnosti, bo praviloma omogočila zelo hitro obvladanje metod in rutine, ohranila pa zmožnost za kritično in ustvarjalno delo.

Tako je ob koncu razprave ostalo le še zelo malo privržencev teze o izobraževanju za delovno mesto in sklepno poročilo se zavzema za drugo tezo. Sodim, da bomo morali tudi pri nas upoštevati to stališče, ko bomo razpravljeni, če bomo, o vsebini in smotrni organizaciji izobraževanja za področje družbenega varstva.

Glede posameznih strok se je v zvezi s povedanim uveljavilo stališče, naj tudi psihologi, sociologi, socialni delavci, pedagogi, psihiatri in drugi dobijo najprej kolikor je le mogoče temeljito izobrazbo na njihovem področju; s specifičnimi problemi socialne patologije in kriminalitete pa jih je treba seznaniti v podiplomskem in dopolnilnem študiju. Poseben pomen je pripisala posvetovalna skupina tudi tako imenovanemu osveževalnemu izobraževanju kot stalni obliki izobraževanja; potrebna je zato, ker se spreminja družba in človek v njej in ker se na tej podlagi spreminja in dopolnjuje naše spoznanje, s katerim mora biti delavec na področju družbenega varstva prav tako seznanjen, kot mora biti inženir v tovarni seznanjen z novo tehniko in tehnologijo.

3. Izobraževanje za delo v družbenem varstvu kot sestavni del rednega šolstva

Posvetovalna skupina se je vprašala tudi, ali naj bo izobraževanje za področje družbenega varstva sestavni del rednega šolstva ali

pa so za to potrebne posebne institucije. Razen delegatov socialističnih dežel, ki pa so svoje mnenje povedali v zasebnih razpravah in ne javno, so delegati soglašali s tem, da mora biti izobraževanje za področje družbenega varstva praviloma sestavni del rednega šolstva. Prav nič ni potrebno, so ugotavljeni delegati, da bi za to področje sploh ali za posamezne službe ustanavljeni poseben šolski sistem. Poseben šolski sistem pomeni namreč nevarnost, da se bo izločil iz splošne politike družbenega varstva, se zaprl v nekakšne skrivnosti, spričo zaprtosti vzgajal v posebnem duhu, za posebne, lahko tudi politične namene itd.

V tem stališču posvetovalne skupine je jasno viden protest proti zaprtosti šolstva za policijske službe in službe državne varnosti; zaprtost ni značilnost samo socialističnih, marveč tudi zahodnih držav. Za druge službe in dejavnost takšna zaprtost ni značilna in zato se vse prej povedano seveda nanje ne more nanašati. Skupina sicer ni odgovorila na odprto vprašanje, kako in kje izobraževati policiste in kriminalistične delavce, zavzela se je le za to, naj tudi to šolstvo ne bo zaprtega in posebnega tipa.

To vprašanje sem omenil zato, ker je odprto tudi pri nas. Po brionskem plenumu je bil odpravljen zaprti sistem strokovnih šol za notranje zadeve in torej lahko rečemo, da smo tudi pri nas spoznali nevarnosti takšnega sistema. Ne glede na to pozitivno smer razvoja pa nas zdaj čaka vprašanje, kako organizirati tisti del izobraževanja, ki je specifično policijski in kriminalističen, in sicer tako, da bo sestavni del rednega šolstva in odprtega tipa.

Ceprav posvetovalna skupina ni natančno odgovorila na vprašanje, pa se je vendarle zavzela tudi za to, naj bo izobrazba vseh delavcev na odgovornejših položajih višja ali visoka. Tu spet ni težav, če imamo pred očmi delavce v organih pravosodja, advokature, psihologe, pedagoge, socialne delavce in podobne. Težave nastanejo, če imamo pred očmi delavce v organih javne varnosti in v penitenciarni službi. Na tem mestu ne moremo obširno razglabljiati o najboljših rešitvah za naše sedanje razmere in za prihodnost. Ob tej priložnosti sem hotel opozoriti le na to, da bomo morali odprta vprašanja postaviti na dnevni red in jih s skupnimi naporji rešiti.

4. Izbor osebja za delo na področju družbenega varstva

Posvetovalna skupina je posvetila posebno pozornost tistim službam in delavcem na področju družbenega varstva, ki na to pod-

ročje zdaj šele posegajo, ki torej nimajo tradicije. To so prav tiste službe, katerih naloga je sodelovati v preventivnih prizadevanjih in pri naporih za resocializacijo delinkventov. Torej gre predvsem za psihologe, pedagoge, andragoge, socialne delavce, psihiatre, ki se ukvarjajo z neposrednim individualnim ali skupinskim vzgojnim ter prevzgojnim delom in terapijo, z individualnim in skupinskim svetovanjem, s pomočjo in nadzorstvom.

Glede teh delavcev in glede paznikov v kazenskih poboljševalnih zavodih je posvetovalna skupina posebej poudarila pomen njihovega pravilnega izbora. Ne gre le za strokovno znanje, to je seveda prva zahteva. Gre za to, da je mogoče k takšnemu delu pustiti samo ljudi, ki imajo nekaj posebnih značajskih lastnosti, kakršnih ne najdemo pri vseh ljudeh oziroma, ki nimajo nekaterih lastnosti, kakršne so sicer lastne mnogim ljudem. Med potrebne lastnosti sodijo zlasti: velika ljubezen do sočloveka, velika razumnost, občutek za pravo mero, potrpežljivost, razgledanost, pogum in podobno, če navedem le najbolj preproste. Jasno je, da k takšnemu delu ne sodijo primitivne, nekulturne, agresivne osebnosti ali celo ljudje z osebnostnimi motnjami. Sodobna psihologija ima na voljo nekaj sredstev, s katerimi je mogoče dovolj zanesljivo ugotoviti, kdo sploh nima zmožnosti za delo z ljudmi. Drugače povedano, danes je mogoče in zato potrebno izbirati ljudi, ki naj bi delali na področju družbenega varstva. Ta izbor po vsej verjetnosti ne bo zmeraj in popolnoma pravilen, vsekakor pa bo praviloma boljši od sedanjega na formalnih meritih, vtipih in priporočilih temelječega izbora.

Ko govorim o izboru osebja, mislim na izbor ob začetku ustreznega študija in ob vstopu na delo ter na občasno poznejše preverjanje. Pri vsem tem ne gre za kakšne represivne ukrepe, temveč gre za varovanje ljudi, ki so zaupani strokovnim delavcem in gre za varovanje teh delavcev samih. Izkušnje namreč kažejo, da je delo takšne vrste ena izmed psihično in fizično najtežjih zaposlitev. V vsakodnevнем stiku z deviranimi ljudmi in njihovimi najrazličnejšimi težavami mora strokovni delavec napeti vse moči svoje osebnosti, če hoče biti uspešen. Zato pa se delavci na teh področjih razmeroma zgodaj utrudijo, ob neuspehih razočarajo, demoralizirajo ali celo navzamejo deviantnih reagiranj. Zdi se, da je bolj humano vse te posledice napornega dela vnaprej preprečiti z občasnim testiranjem, kot pa dopustiti, da se razvijejo v sicer neizbežne ekscese, na katere je potem treba zares represivno reagirati.

V naših razmerah smo se do teh spoznanj le redkokje dokopali in še tam, kjer so začeli

izbirati osebje, naletijo na mnoge ovire. Te so predvsem subjektivne narave oziroma izvrajo iz miselnosti, po kateri smo vsi ljudje načelno za vse sposobni, da se ima vsakdo pravico zaposliti, kjer se hoče itd. V resnici pa gre za strah pred objektivnim merjenjem sposobnosti in ta povzroča različne »teoretične« utemeljitve, s katerimi merjenje odklanjajo, kot npr. s tem da so testi nezanesljivi, da psihologija še ni dosegla dovolj visoke stopnje v razvoju, da pomeni odklonitev kandidata zaradi negativnega testa družbeno degradacijo in podobno. Ti ugovori so povečini neutemeljeni, posebno še, če upoštevamo, da je testiranje le ena izmed metod za izbor in da se upoštevajo samo tisti rezultati testov, ki pokazujejo najbolj grobe pomanjkljivosti. Razen tega pa izkazana neprimernost za eno vrsto dela ni nikakršna degradacija, ker ostane odprtih še dostih drugih možnosti za zaposlitev.

5. Družbeni status osebja

Delegati skoraj vseh dežel, ki so sodelovale na zasedanju posvetovalne skupine, so se pritoževali, češ da je družbeni status osebja, ki dela na področju družbenega varstva, slab ali neurejen. V okvir pojma družbeni status sodi vse tisto, kar določa položaj posameznika ali skupine ljudi v odnosu do drugih posameznikov ali skupin, kot npr. materialni položaj (osebni dohodki, stanovanske razmere itd.), ugled poklica in osebni ugled, možnosti uveljaviti se in napredovati in podobno. Navajali so dvojni odnos javnosti do policije in do penitenciarne službe; javnost ju potrebuje in ceni, kadar se čuti ogroženo in hkrati ju prezira. Posledica tradicionalnega odnosa do teh služb je npr. ta, da so v Franciji in Italiji policisti in pazniki v kazenskih zavodih povečini z juga, z nizko stopnjo civiliziranosti in kulture, to pa obenem močno ovira pridobivanje višje izobraženih in kulturnejših kadrov v te službe. Navajali so nadalje, da so velike razlike v družbenem, materialnem in vsakršnem drugem položaju tistih psihologov, socialnih delavcev in drugih strokovnjakov, ki se zaposlijo na področju družbenega varstva, in tistih, ki se zaposlijo v industriji ali v drugih službah. To seveda bistveno omejuje možnosti za pridobivanje večjega števila strokovnih delavcev na to področje, in kar je še slabše, odbija predvsem kvalitetne strokovne kadre.

Posvetovana skupina sicer ni izdelala nadrobnejših priporočil glede teh vprašanj, je pa opozorila na to, da brez prizadevanj za izboljšanje družbenega statusa tega osebja ni

pričakovati boljših uspehov pri preprečevanju socialnopatoloških pojavov in pri resocializaciji delinkventov.

6. Prostovoljni delavci

Naposled je posvetovalna skupina razpravljalá tudi o prostovoljnih sodelavcih na področju družbenega varsta. Najprej je tu seveda vprašanje, ali je v sodobnih razmerah in ob čedalje večji zahtevi po strokovnem obvladovanju problemov, na tem področju sploh še zaželeno sodelovanje laičnih prostovoljnih delavcev. Med dvema možnima ekstremnima odgovoroma na vprašanje se je posvetovalna skupina odločila za to, da je pritegnitev prostovoljnih sodelavcev ob dočlenih zahtevah zaželena in celo nujna. Ni namreč dvoma, da je na tem področju vsaj za zdaj še veliko takšnega dela, ki ima največji uspeh, kadar je opravljeno s človeškim razumevanjem in toplino.

Zahteve ob katerih je mogoče računati na uspešno pomoč prostovoljnih delavcev, naj bi bile predvsem tele:

- a) skrben izbor za prostovoljne delavce primernih opravil,
- b) skrbna izbira prostovoljnih delavcev, pri čemer je treba dati prednosti tistim, ki sodelujejo zaradi človeške in družbene solidarnosti, pred tistimi, ki jih navdihujeta paternalizem in osebni moralni perfekcionizem.
- c) najnajnejša dopolnilna vzgoja in izobrazba, v raznih oblikah seminarjev, tečajev itd.,
- d) strokovno vodenje prostovoljnih delavcev, kateri ne bi smeli nikoli ostati prepuščeni sami sebi.

Menim, da imamo v naših družbenih razmerah močno potrebo po pritegnitvi prostovoljnih sodelavcev na področje družbenega varstva. Ob naštetih zahtevah bi bržkone lahko računali na njihovo uspešnost. K tem zahtevam, ki so splošne narave in veljavne za večino dežel, pa je treba za naše razmere dodati morda še dve posebni. Ena je nedvomno ta, da bi bilo treba bolj spodbuditi pravljjenost ljudi za osebno angažiranje ali, drugače povedano, pretrgati z miselnostjo, po kateri so za takšne stvari poklicane le država in njene institucije, od katerih pričakujemo tudi vsakršno pobudo. Tako ni sproščena individualna ali skupinska neformalna iniciativa; v formalnih institucionaliziranih oblikah, npr. raznih svetih, pa sodelujejo tako imenovani »predstavniki« teh ali onih organizacij, ki niso za stvar niti toliko zainteresirani, da bi se udeleževali redkih sej, če seveda ne govorimo o njihovi pripravljenosti zares k storiti.

Druga zahteva, ki je s prvo v navideznom nasprotju, pa je potreba po dobri organiziranosti. Prostovoljni delavci, ki jim ne bo nihče povedal, kaj in kako naj pravzaprav delajo, ki ne bodo imeli strokovnega vodstva, ki se ne bodo imeli s kom posvetovati in podobno, se bodo takšne neorganiziranosti kaj kmalu naveličali. To pomeni, da prostovoljnih delavcev ni potrebno vključevati v hierarhično in avtoritativno strukturo kakršne ali samoupravne ustanove, pač pa je treba dobro organizirati in strokovno voditi energije, ki so jih prostovoljni delavci pripravljeni vložiti v pomoč sočloveku.

III. Minimalna pravila za postopek z osebami, ki jim je odvzeta prostost³

Tretja točka dnevnega reda na zasedanju posvetovalne skupine je bila posvečena razpravi o minimalnih pravilih za postopek z osebami, ki jim je odvzeta prostost. Ta pravila so nastala kot sad dolgotrajnih prizadevanj za humanizacijo pri izvrševanju kazni in za prodror ideje o resocializaciji obsojencev. Tradicionalni penitenciarni politiki je šlo namreč predvsem za dvoje: za zastraševanje obsojencev in za varovanje družbe pred njimi. Zato so bile razmere v kaznilnicah vse prej kot človeka vredne in resocializacija obsojencev je bila le stranski produkt kaznovanja, ki je bilo poglavita vsebina odvzema prostosti.

Pod vplivom penitenciarnih reformatrov, začenši z Johnom Howardom (1726–1790), se je začela tradicionalna koncepcija postopoma spremnjati. Prevzgoja in resocializacija obsojencev sta postajali in še postajata polagoma poglaviti namen izvršitve prostostnih kazni, zastraševanje pa naj bi bilo le neizbežni stranski produkt.

Med tem procesom se je rodila tudi ideja o mednarodno priznanih minimalnih pravilih za postopek z obsojenci in drugimi osebami, ki jim je odvzeta prostost. Pomenijo naj tisti minimum humanizma in strokovnosti, ki bi ga morala uvesti in spoštovati vsaka država. Mednarodna kazenska in penitenciarna komisija je tako izdelala leta 1933 načrt minimalnih pravil in ga predložila tedanjemu Društvu narodov, katero je leta dni pozneje pravila sprejelo.

³ Zasedanju je bilo predloženo poročilo sekretariata OZN »Application de l'Ensemble de règles minima pour le traitement des détenus», ST/SOA/SD/CG. 2/WP. 3.

Tekst minimalnih pravil je izšel leta 1956 v Arhivu za pravne i društvene nauke. V slovenščino sta ga prevedla L. Čehovin in M. Čerin in ga objavila v posebni brošuri.

Po drugi svetovni vojni je sekretariat Organizacije združenih narodov ta pravila spet pregledal, leta 1955 pa so bila sprejeta na prvem kongresu Organizacije združenih narodov za preprečevanje kriminalitete in postopek z delinkventi. Minimalna pravila je sprejel leta 1957 tudi ekonomsko socialni svet Organizacije združenih narodov in z resolucijo št. 663 C povabil vlade članic Organizacije združenih narodov, naj pravila sprejmejo in izvajajo.

Na letošnjem zasedanju je ECOSOC preko generalnega sekretarja Organizacije združenih narodov zaprosil, naj posvetovalna skupina razpravlja o uveljavljanju minimalnih pravil v zakonodaji in praksi držav članic, o ukrepih, ki bi bili potrebni za njihovo popolnejše uveljavljanje, in o potrebi revizije oziroma izpopolnitve pravil.

Posvetovalna skupina je na podlagi počil posameznih držav o izvajanju minimalnih pravil najpoprej ugotovila, da jih vse države v načelu sprejemajo in si prizadavajo za njihovo kar najbolj popolno uveljavitev v okviru njihovih možnosti. To dejstvo je skupina zelo ugodno ocenila, saj je sprejem minimalnih standardov humanizma in strokovnosti prvi pogoj za to, da jih bodo države vsaj postopoma tudi zares uvajale v zakonodajo in prakso.

Obenem pa je skupina morala ugotoviti, da je stopnja njihovega izvajanja v posameznih državah zelo različna in da so ponekod šele na začetku. Za odgovor na vprašanje, kakšni ukrepi so potrebni za popolnejše uveljavljanje minimalnih pravil, pa je morala analizirati sedanji položaj in pokazati, kje izvajanje pravil najbolj šepa in katere so poglavitev ovire. To analizo naj na kratko povzamem takole:

a) Posvetovalna skupina ne more biti zadovoljna predvsem s prepočasnim napredkom glede varstva temeljnih človeških pravic oseb, ki jim je odvzeta prostost, in njihovega človeškega dostojanstva. V tem pogledu je še vedno dovolj človeško ponižajočih ukrepov, nepotrebne in neupravičene nasilja, šikaniranja in podobnega neprimerne in nepotrebne ravnanja z ljudmi.

b) Premajhen napredek je bil dosežen glede strokovnih prizadavanj za resocializacijo obsojencev. Prepočasi nameščajo večje število strokovnih kadrov (psihologov, psihiatrov, socialnih delavcev, pedagogov itd.) in zlasti premalo nameščajo kvalitetne strokovne delavce.

c) Premalo je bilo storjenega za vzgojo osebja v kazenskih zavodih, posebno še pažnikov, v nerepresivnem in humanističnem duhu.

d) Velika ovira za popolnejše uveljavitev minimalnih pravil so materialne težave, ki se izražajo v gradbeno in arhitektonsko neprimernih stavbah, prenatrpanosti kazenskih zavodov, nizkih osebnih dohodkih osebja, njihovih slabih stanovanjskih razmerah itd.

e) Obžalovati je treba, da je le malo držav sprejelo bistvene sestavine minimalnih pravil v svojo notranjo zakonodajo.

f) Enega izmed vzrokov za to, da je proces uveljavljanja minimalnih pravil počasen, je treba iskati tudi v tem, da imajo nekatere države neenotno, med razne upravne organe, teritorialne in politične enote ter še drugače razbito penitenciarno službo.

Za resnično in popolno izvajanje minimalnih pravil je potrebno imeti skupno upravno in strokovno službo, ki mora skrbeti za varstvo zakonitosti in človeških pravic in za smotrno ter učinkovito strokovno delo pri resocializaciji obsojencev. To je potrebno tudi zato, ker mora biti penitenciarni sistem enotna celota, z enotno politiko glede ravnanja z obsojenci in drugimi osebami, ki jim je odvzeta prostost, in z enotno politiko glede ravni strokovnih prizadavanj za resocializacijo. Le v takšnem enotnem sistemu je mogoča tudi smotrna notranja diferenciacija zavodov glede na vrsto osebnostnih motenj obsojencev, njihovo starost, metode njihove resocializacije itd.

g) posvetovalna skupina je soglasno ugotovila tudi, da je ena izmed odločilnih ovir za uveljavitev minimalnih pravil neinformiranost ali napačna informiranost javnega mnenja in njegova premajhna naklonjenost humanistični penitenciarni reformi. To se izraža v stališčih, češ da so sodobni kazenski zavodi preveč podobni sanatorijem, da obsojenci uživajo preveč pravic, da kazni zaradi tega ne občutijo več itd.

Te ugotovitve o položaju glede uveljavljanja minimalnih pravil vsebujejo hkrati že tudi napotila za prihodnja prizadavanja na tem področju in za njihovo usmeritev. Lahko rečem, da ugotovitve popolnoma veljajo tudi za naše razmere. Vseh sedem naštetih problemov zahteva rešitev ali vsaj reševanje tudi pri nas. Pri tem pa bi dal prednost seznanjanju in osveščanju javnosti, ki je veliko preveč prepričana o »blagodejnosti« zastraševanja in trpljenja in ne vidi, da takšno ravnanje ustvarja nove antisocialne ljudi oziroma jih v antisocialnosti še utrujuje. Večja naklonjenost javnosti sploh in še posebej vodilnih družbenih sil humanizaciji in modernizaciji penitenciarnega sistema bi omogočila tudi boljše izvajanja minimalnih pravil in zlasti bi omogočila uspešno urejati poprej naštete odprte

probleme. Pri tem je treba dodati še to, da sodi Jugoslavija glede izvajanja minimalnih pravil med države, ki so pri vrhu. Pravila so bila v razmeroma veliki meri sprejeta v zakon o izvrševanju kazenskih sankcij in delavci na penitenciarnem področju si kljub mnogim težavam veliko prizadevajo za uveljavitev njihovega humanističnega in strokovnega duha. Toda brez večjega občega razumevanja bodo težko uresničili tiste zahteve minimalnih pravil, ki so povezane z materialnimi sredstvi, sem pa sodi zlasti tudi problem kadrov sploh in strokovnih še posebej.

Spričo kritične ocene položaja je posvetovalna skupina sprejela predlog, v katerem daje odločajočim organom Organizacije združenih narodov v premislek, ali ne bi kazalo sprejeti mednarodne konvencije o minimalnih pravilih za postopek z obsojenimi in osebami, ki jim je odvzeta prostost. Konvencija bi lahko bila skromnejša, kot so sedanja minimalna pravila, ker bi z njo države sprejele obveznost, da bodo izvajale pravila. Sedanja minimalna pravila, s potrebnimi dopolnitvami, pa naj bi bila ob konvenciji višji zaželeni standard, h kateremu naj bi države težile.

Na vprašanje, ali ocena položaja narekuje posvetovalni skupini revizijo minimalnih pravil, je bil odgovor nikalen. Minimalna pravila so realna in v bistvenih zahtevah uresničljiva. Revizija ni potrebna, pač pa jih je treba nenehno izpopolnjevati in izboljševati v obeh bistvenih smereh, se pravi glede humanizma in glede doslednega uvajanja novih znanstvenih spoznanj in izkušenj prakse v penitenciарne sisteme.

Ob tem je posvetovalna skupina opozorila na nekaj novosti, ki bi jih kazalo sprejeti in zapisati med minimalna pravila. Novosti so tele:

I. Razširitev minimalnih pravil na vse kazenske sankcije

Po svetu sploh se zmeraj bolj uveljavljajo kazenske sankcije brez odvzema prostosti, ki pa vendarle posegajo v človekove pravice in deloma omejujejo tudi njegovo prostost. Zato bi bilo potrebno minimalna pravila primerno razširiti tudi na takšne sankcije. Tu gre za sankcijo, ki jo poznamo pod imenom »probation« (preizkušnja), za prisilno delo brez odvzema prostosti, za razne oblike nadzorstva nad obsojencem itd.

2. Postopek z obsojenimi je priprava in usposabljanje za življenje na prostosti

Se bolj jasno bi bilo treba opredeliti postopek z obsojenimi kot pripravo in usposabljanje za življenje na prostosti. To misel po-

udarja posvetovalna skupina zato, ker so vse izkušnje pokazale, da je obsojene v najhujši krizi neposredno po odstopu s prestajanja kazni, posebno če je bil odvzem prostosti dolgotrajnejši. Postpenalna pomoč, tudi če bi bila dobro organizirana, sama po sebi ne bi mogla učinkovito preprečiti povratka, če tretman za resocializacijo v zavodu ni bil usmerjen predvsem v pripravo in usposobitev za življenje na prostosti.

Družba in okolje bi torej na kazenske poboljševalne zavode in tudi na vzgojne zavode ne smela gledati kot na zaprte »inkubatorje«, v katerih naj bi abstraktno in moralno »poboljševali« obsojence. Da bi dosegli prej povedani namen, je treba predvsem ohraniti kar največ vsakovrstnih stikov obsojenca z zunanjim svetom. To pa seveda ni mogoče, če javno mnenje izhaja iz segregacionističnih stališč in se upira večji odprtosti zavodov.

V okvir koncepta, ki zahteva kar največ stikov obsojenca z zunanjim svetom, sodi tudi zaposlovanje zunaj zavoda in zavodskih delavnic. Ta in še druge priložnosti za obsojenčeve stike z življenjem na prostoti so mogoče le ob razumevanju in strpnosti okolja in družbe sploh. Prevzeti je treba seveda nekoliko tveganja, ki ga je gotovo pričakovati v takšnem ravnanju z obsojenimi. Ob pravilnih merilih za izbor tistih obsojencev, ki jim je mogoče dovoliti takšne stike, in za pravo mero stikov bo tveganje zagotovo veliko manjše od koristi, ki jih bo imela takšna konцепcija v splošnem.

Tudi v tem se naša država nima česa sramovati. V prakso in v zakon je bila konceptija sprejeta in se tudi izvaja. Poleg tega pa smo se lahko na konferenci pohvalili, da smo ena izmed redkih držav, ki priznava obsojencu dopust kot pravico in ne le kot ugodnost.

Seveda pa to ne pomeni, da tu ne bi mogli napraviti še več. Ob še večjem razumevanju družbenih dejavnikov bi bilo mogoče razširiti tiste oblike stikov z zunanjim svetom, ki jih že prakticirajo, na večji krog obsojencev. Drugače povedano, takšne ugodnosti bi bilo mogoče uporabljati tudi za tiste obsojence, za katere ni že vnaprej skoraj popolnoma gotovo, da jih ne bodo zlorabili. Očitno je, da bo konceptija o pripravi obsojenca za življenje na prostoti dosegla popoln smisel šele v tem primeru, saj tistih, ki jim lahko zaupamo vnaprej, pravzaprav sploh ni treba resocializirati. Dokler pa vsak pobeg iz kazenskih ali iz vzgojnih poboljševalnih zavodov štejejo za merilo uspešnosti prevzognega dela, toliko časa bodo seveda uprave zavodov zelo previdne pri uporabi takšnih metod, ki jih posameznik lahko tudi zlorabi.

Pri tem se velja vprašati, kako naj vendar zavodska uprava ali strokovnjaki vedo, ali so prevzgojna prizadevanja imela v resnici takšen uspeh ali ne, če ne morejo obsojenca ali gojenca preskusiti, ga postaviti v položaj, ki bi ga lahko izrabil, če bi hotel, skratka, če ga morajo imeti do izteka kazni ali vzgojnega ukrepa v »inkubatorju«.

3. Aktivno sodelovanje obsojencev v procesu njihove resocializacije

Minimalna pravila za postopek z obsojenimi in osebami, ki jim je odvzeta prostost, že zdaj v nekaterih določbah neposredno ali pa posredno (npr. tč. 28/2, 70 itd.) omenjajo potrebo po sodelovanju obsojencev pri opravljanju nekaterih dejavnosti v zavodih. V zadnjih desetih letih pa se je v sodobni kriminologiji in zlasti v njenem sestavnem delu – penologiji – razvila in izoblikovala ideja o aktivnem sodelovanju obsojencev v procesu njihove resocializacije. Ta ideja izhaja iz spoznanja, da je resocializacija v svojem bistvu to, da obsojenec spozna in sprejme drugačno življenjsko pot in druga sredstva za zadovoljevanje svojih potreb kot dotlej. Takšna resocializacija pomeni po našem današnjem spoznanju docela nekaj drugega, kot tradicionalno zastraševanje, moralno poboljševanje in podobno, kar vse ima praviloma za posledico pasivno konformiranje, zlom osebnosti, ob tem pa pogosto alkoholizem, brezdelništvo in podobno.

Resocializacije po novem pojmovanju seveda ni mogoče doseči brez obsojenčevega aktivnega sodelovanja in brez strokovne moči, ki jo mora obsojenec sprejeti. Če naj jo sprejme, mu ne sme biti vsiljena, ne sme biti represivna in avtoritativna.

Takšna preusmeritev prizadevanj za resocializacijo je odvisna predvsem od sposobnih strokovnih delavcev, vzgojenih v novem duhu. Odvisna pa je tudi od celotnega režima v zavodih in od ozračja v njih. Zaradi tega je tako pomembno, da si vzgoja in izobraževanje delavcev za te zavode prizadelata za dva cilja – humanističnega in strokovnega.

Posvetovalna skupina Organizacije združenih narodov pa je ob tem poudarila pomen raznih oblik samoupravljanja obsojencev. Tudi ta ideja se je v zadnjih letih razvila. Ideja sama namreč ni nova. Znana je od konca 19. stoletja, uresničil pa jo je prvi Thomas Mott Osborn, ki je leta 1914 v kaznilnici v Auburnu zaupal obsojencem samim odgovornost za red in disciplino v zavodu. Toda mnogi, ki so mu sledili, so pozneje opozarjali, da se samoupravljanje obsojencev lahko izrodi v gospodovanje posameznikov nad dru-

gimi obsojenci. Ta nevarnost je zares obstala in še obstaja, kadar želimo samoupravljanje izrabiti kot sredstvo za vzdrževanje discipline, higiene in reda sploh ali pa kadar ga pojmujeamo tako, kot da je samo sebi namen.

Razvoj ideje o samoupravljanju je v tem, da pojmujeamo samoupravljanje kot eno izmed sredstev za resocializacijo obsojencev. Obravnavanje in urejanje skupnih zadev obsojencev na področju kulturno-prosvetne, športne, proizvodne in drugih dejavnosti, medsebojnih odnosov obsojencev, odnosov z upravo in osebjem in obravnavanje njihovih osebnih problemov, je najlepša priložnost za to, da se naučijo sodelovati z drugimi ljudmi, spoštovati druge ljudi in sebe, da se začutijo odgovorne in se naučijo biti odgovorni in da torej tudi po teh poteh polagoma sprejmejo drugačno življenjsko pot, kot so si jo izbrali do tedaj. Samoupravljanje utegne biti torej prav primeren okvir za izvajanje tiste oblike tretmana obsojencev, ki ji pravimo delo v skupinah in s skupinami.

Zdi se, da utegne imeti takšno pojmovanje samoupravljanja več uspeha, zakaj v nasprotnem primeru obstaja nevarnost, da bodo obsojeni začutili, da želi uprava po tej poti z njimi manipulirati, pogosto pa je to, zavestno ali ne, tudi res.

4. Resocializacija je samostojna stroka, ki temelji na znanostih o človeku in o družbi

Naposled je posvetovalna skupina v posebni točki svojega sklepnega poročila poudarila potrebo po empiričnih in teoretičnih raziskavah na tem področju. V zvezi z empiričnimi raziskavami je skupina naglasila nujo po pogumnoem uvajanju znanstvenega eksperimenta, za katerega je v zavodih sorazmerno veliko več možnost kot kjerkoli drugje. Na področju resocializacije delinkventnih ljudi je namreč človeštvo sploh še zelo nebogljeno. Temu se niti ni čuditi, spričo tega, da bo človek vsak čas poletel na Luno, o sebi samem in o družbi pa ve in zna presenetljivo malo. Zato se na tem področju uveljavljajo ne le docela zastarella, izključno kaznovalna stališča, pač pa tudi vsakovrstni šarlatani, dušebrižniki, manipulanti z ljudmi in preprosteži, ki naivno verjamejo, da bosta trdo delo in trpljenje človeka poboljšala.

Toda kljub temu, da naše znanje o človeku in družbi ne dosega znanja o stvareh zunaj nas, je vendarle že prišel čas, ko se je treba lotiti dela z ljudmi na podlagi znanstvenih spoznanj in znanstveno preverjenih metod. Vodenje penitenciarnega sistema in

posameznih zavodov ni in ne more biti več delo, ki ga lahko opravlja katerikoli uradnik na podlagi svojih vtipov, tako imenovane zdrave pameti, na temelju tega, kar se mu zdi, in na podlagi izkušenj, ki jih ima z vzgojo svojih otrok. V resnici gre za posebno strokovno disciplino, ki se razvija na podlagi znanstvenih raziskovanj in dognanj, ki jih je treba sproti zasledovati, poznati in uveljavljati v praksi. Takšen odnos do penitenciarne stroke in sistema je nujen predvsem zato, ker ima opraviti z živimi ljudmi in ne s stvarmi. Odgovornost vseh, ki delajo v tem sistemu ali pa ki odločajo o njem, je očitno neprimerno večja kot v organizmih, ki imajo opraviti s stvarmi. In vendar, za delo s stvarmi zahtevamo visoko izobraženost in znanje, za delo z ljudmi pa se ta zahteva uveljavlja skrajne počasi in z velikanskimi težavami, in še več, malodane vsakdo misli, da si lahko dovoli soditi o tem področju in ga vrednotiti. Ob takšni miselnosti seveda ni čudno, če na raziskovanjih utemeljena spoznanja le s težavo prodirajo v prakso in da za njihovo uveljavljanje ni denarja. Če na raziskavah utemeljena spoznanja ne soglašajo s tem, kar si nekateri odločuječi laiki zamišljajo, da bi moralo biti, potem ti laiki seveda pravijo, da jim takšne raziskave nič ne koristijo, da ni povezave med prakso in teorijo in da je škoda denarja za takšne raziskave in za ustanove, ki jih opravljam. To seveda ne velja samo za penitenciarni sistem, gre za kar preveč splošen pojav tudi v naši družbi; na penitenciarnem področju pa povzroča preveč škode, za daljše obdobje bi jo bilo mogoče morda izračunati tudi v denarju.

Sklep

Drugo zasedanje posvetovalne skupine je trajalo deset dni. Spričo tega je razumljivo, da je obravnavalo veliko problemov in da tu nisem mogel obravnavati vseh.⁴ Izbral sem

⁴ Na dnevнем redu tega zasedanja posvetovalne skupine je bilo tudi vprašanje smrtne kazni, o kateri pa v okviru tega prispevka nisem razpravljal. Za zdaj naj zadostuje informacija v Naših razgledih in v Večeru, širše obravnavanje smrtne kazni v naših razmerah pa zaslubi samostojno razpravo.

predvsem tiste, ki imajo po moji presoji poseben pomen tudi za naše razmere. S tem pa je ta prispevek prerasel okvire poročila in načel nekatera zelo živa vprašanja naše kriminalne politike. Vprašanja sama po sebi niso nova, morebiti so dobila ob tej priložnosti le bolj določeno obliko in okvir. Kolikor vem, žujo ta vprašanja večino naših praktikov in teoretikov, za njihovo določnejše reševanje pa nam venomer manjka soglasje javnega mnenja, soglasje vodilnih družbenih sil in organizmov, zato pa tudi pravnih, organizacijskih in materialnih sredstev.

Posvetovalna skupina za vprašanje prečevanja kriminalite in postopek z delinquenti je s svojimi stališči izrazila poprečno, za veliko večino držav članic Organizacije združenih narodov sprejemljivo raven znanja in spoznanj o kriminaliteti in njej podobnih socialnopatoloških pojavih in o njihovem prečevanju. Spričo tega je dandanes moralna in mednarodna obveznost vsake države, doseči to raven, oziroma vsaj za bolj razvite države – preseči jo. Na mednarodni ravni soglasno dosežena stališča so v nekem smislu tudi mednarodno pravo, h katerega spoštanju držav in njihovih vlad ni mogoče prisiliti s pritiskom od zunaj, temveč s pritiskom od znotraj. To je pritisk strokovnih služb in institucij, pritisk strokovnjakov praktikov in teoretikov, ki ne morejo dopuščati, da bi oni sami, njih službe in njihova dejela zaostajali za tistim, kar je v mednarodnem merilu priznano kot minimalna poprečna raven.

Zato bi bilo prav, če bi se vsi strokovni delavci na področju kazenskega pravosodja, kriminalne politike in družbenega varstva sploh seznanili s stališči posvetovalne skupine o navedenih vprašanjih in s stališči, ki so jih že sprejeli na kongresih Organizacije združenih narodov in v njenih organih. Oprti na naša domača raziskovanja in izkušnje ter podprt z avtoritetno Organizacijo združenih narodov bomo morebiti lažje napredovali tudi na tem področju. Pri tem mislim na razumno in postopno napredovanje v vsebinskih in bistvenih problemih kriminalne politike, ki mora biti vedno bolj humana in čedalje bolj strokovno-znanstveno utemeljena; ne mislim torej na kakšne površne, nedomišljene ali na političnih vizijah zgrajene reorganizacije.

The Criminal Policy in a Modern Society

Ljubo Bavcon L. I. D. Professor of Criminal Law, Faculty of Law, Ljubljana

The author of this article took part in the session of the U. N. consultative group for the prevention of criminality and treatment of offenders as head of the Yugoslav delegation. The present article refers to some actual and open questions of the Yugoslav criminal policy in the presence of dilemmas and standpoints discussed by the consultative group.

The author adopts the consultative group's standpoint maintaining that nowadays it has become indispensable to plan the prevention and to incorporate it into national development programs. In this connection he discusses the need for a better organisation and institution of authorities whose task should consist in the planning and realisation of modern preventive criminal policy. Furthermore he discusses some substantial questions and points out that at two congresses already, the Yugoslav criminologists proposed a revision of the special part of the Criminal Code concerning the incrimination and penalisation. At the same time he establishes that the execution of some existing criminal sanctions causes considerable difficulties in practice since the institutions and services destined to their execution are backward. In this framework he also refers to the scientific research in Yugoslavia. He establishes that as well in the world in general as in Yugoslavia the scientific findings have only a minor influence on the social practice. He questions whether any kind of planning is possible at all if no researches and, on their basis, scientific predictions have been done previously.

In Yugoslavia too, the persons who act or should act in the field of social defence represent a particularly difficult problem. The author therefore takes pleasure in repeating the recommendation addressed by the consultative group through the competent U. N. authorities to all U. N. members and their governments asking them to pay a special attention to an organised and systematic care of these persons.

The author especially pleads for an education and training of these persons in a spirit of non-repressiveness and humanism. As far as the professional training is concerned, he discusses the controversial questions whether these persons should either be prepared for concrete working duties or be given an wide and theoretically founded education. After demonstrating the disadvantages of a training limited to the preparation of these persons for concrete working duties he pleads for a concept of an wide and theoretical training of experts in different specialities; as to the specific knowledges enabling them to work in the sphere of social defence, they should be given them in

supplementary or post-graduate courses. In this context the author pays a special attention to the social status of these persons and to the need for their appropriate selection. For it is obvious that primitive, uncivilised, over-aggressive and even maladjusted persons should not be admitted to this kind of work. Although this is quite obvious the author has to establish that this point of view has not yet been adopted in practice. Finally the author speaks about persons working voluntarily in this field. He is of opinion that their help is necessary under certain conditions; among these he especially emphasises the selection, the supplementary education and the fact that they should be directed by professional workers.

Under the third point of agenda the consultative group discussed the minimal rules for the treatment of imprisoned persons. Although Yugoslavia is among the first countries in the introduction of the minimal rules, the author critically judges its penitentiary practice. He pays tribute to the penitentiary workers who have done their best. But he is critical of the attitude of the general public towards this work which represents the main obstacle for the realisation of better progress. Here the author demonstrates how difficult it is to realise the principle considering the treatment of offenders mainly as a preparation for the life in freedom if the public opinion is based on segregational standpoints. Discussing the question of the active participation of convicts in the process of their resocialisation, the author considers the self-management as a very appropriate form providing of course, that the administrative boards in the penitentiaries do not take it as a pretext to manipulate people. Taking into account that the Yugoslav penitentiary system passed from the resort of internal affairs to that of justice, the author emphasises the need for an improvement of the professional level of this activity; at the same time he also emphasises the need for a better protection of human rights and dignity of imprisoned persons.

Although the consultative group discussed also the problems of death penalty the author does not refer to this question maintaining that it deserves a special and independent article.

The author closes his article by establishing that the consultative group's standpoints express such a level of knowledge and cognitions on criminality and its prevention which is acceptable for the great majority of the U. N. members. For this reason it is a moral and international obligation of any country to arrive at this stage as soon as possible.